«ԿԱՆԹԵՂ» ԿՐԹԱՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ

ՍՈՑԻԱԼ-ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ

ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ

ԴԱՍԸՆԹԱՑ

ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Թեմա՝<<Մենք և մեր դաստիարակությունը >>

ՀՀ Լոռու մարզի«Կաթնաղբյուրի միջնակարգ դպրոց» ՊՈԱԿ

Ուսուցիչ՝ Լարիսա Մեսրոպյան

2023թ

ՄԵՆՔ ԵՎ ՄԵՐ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Որպեսզի հայը իր կյանքը բաղձալի [illegible] հայրենիքին, նա պիտի ձգտեր բարձրանալ [illegible] մարդկայնության, իսկ դրանում հաջողելու համար նա պիտի զգար կարիքը մի ընդհանուր արժեքի, որպիսին է ցեղի հավիտենականը:

Գ. Նժդեհ

Հայոց ցեղասպանության հարյուրերորդ տարելիցն առիթ է ոչ միայն անդրադառնալու դարասկզբի ողբերգական իրադարձություններին՝ դրանք իմաստավորելու և դրանց հանդեպ նոր վերաբերմունքը հստակեցնելու տեսանկյունից: Այն հրամայաբար պահանջում է նաև հայոց կենսակերպի վերլուծություն, մասնավորապես՝ անդրադարձ սերունդների դաստիարակության մեր ռազմավարությանը. մարդու ո՞ր տեսակն ենք մենք ավանդաբար գնահատել, ի՞նչ տեսակ ենք [illegible] համամարդկային [illegible] ու [illegible] մեր օրերում: Ներդաշնա՞կ է արդյոք տիպն այն [illegible] [illegible], ի՞նչ դեր կարող է այն [illegible]: Եվ, վերջապես, ինչպիսի մարդկային կապիտալ ունենք այսօր, [illegible] քաղաքական, ռազմական, մշակութային ու [illegible] ինչպիսի ներդրում է մեզ համար [illegible]:

Այս հարցերի լուծումը համակարգված ու գիտական մոտեցում է պահանջում: [illegible] այն, թե մեզ պետք են բարոյապես հասուն, գրագետ և հայրենասեր մարդիկ: [illegible] անբովանդակ ու անօգուտ է, որքան ռակարակ կարծիքը, եթե այն չի հիմնավորված [illegible] [illegible] չի ավերվում որևէ համամարդկային [illegible] [illegible] համար [illegible] կան ոլորտներ, [illegible] և զարգացման և [illegible] գործառության համար [illegible] մտածողության միջամտության կարիքն ունեն:

Սույն հոդվածում կփորձենք ներկայացնել այն որոշիչ գործոնները, որոնց հաշվառմամբ [illegible] է կառուցվի մեր սերունդների դաստիարակության համակարգն ու ճակատագիրը [illegible] դաստիարակության բովանդակության [illegible] դակությունը: Կուրվագծենք նաև դաստիարակության մասին է:

Նշտեմ, որ խոսքն առավելապես բարոյական դաստիարակության մասին է: [illegible] մանկավարժական

Դաստիարակության մասին ուսումնասիրություններով հեղեղված է մանկավարժական մամուլը: Հայ մանկավարժները ևս անմասն չեն մնացել այս գործընթացներից: [illegible] [illegible] տովանելու, սակայն, որ հետազոտողները [illegible] կենտրոնանում են [illegible] [illegible] հարցերի վրա, ուշադրությունից դուրս են մնում դաստիարակության փորձով, [illegible] [illegible] մշակույթի հիմնախնդիրները: [illegible] [illegible] ներկայացրած դաստիարակության [illegible] [illegible] մանկավարժության գաղափարական դիրքերից [illegible] դաստիարակության [illegible] խնդիրներին վերաբերող նրա ուսումնասիրությունները:

Ժողովուրդներն այս արևի տակ իրենց ապրելու իրավունքն [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] տաղանդի և ազատության գինն [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] իրողություն է, կյանքի փաստ: [illegible] [illegible] իրենց [illegible] ու [illegible] [illegible] [illegible]: Տարբեր ժամանակ ժողովուրդներ, պետություններ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] հավատարիմ, [illegible] բաց չեն թողնում [illegible] [illegible] [illegible] Պետություններն իրենց գործողությունները բնական ռեսուրսներին, տարածելու իրենց տեսակը: Պետություններն իրենց գործողությունները իրականացնում են հագնելով առաքինության քողը, բայց շղարշն այդ չափազանց թափանցիկ է մարդու գիշատիչ բնազդներն ու ագրեսիվ էությունը թաքցնելու համար:

Մարդու ագրեսիվ էությունը. այսօրինակ պնդումը հնչում է որպես վիրավորանք յուրաքանչյուր հումանիստ մտածողի, ավելի ճիշտ՝ յուրաքանչյուր ուղղափառ հումանիստի համար, քանզի նման գաղափարական դիրքորոշումն սպառնում է, կարծես թե, քանդել հումանիստական դաստիարակության ողջ համակարգը: Որովհետև դաստիարակությունն այլևս անհամատեղելի կլինի ազատության, անձի ազատ զարգացման հետ: Ազատ զարգացման հնարավորության դեպքում մարդը կդառնա այն, ինչ է իր բնությամբ: Մինչ դաստիարակել նշանակում է [illegible] ձևավորել սոցիալական [illegible] գիտակցություն, [illegible] շահերի զոհաբերում կամ, [illegible] դեպքում, համատեղում անձնական շահերի հետ, մի խոսքով, բարոյական պատնեշների ու նորմերի պահպանում, որը հարիր չէ ագրեսիվ կենդանակերպին և բուն էության, նշանակում է մարդու բնության խեղում:

Նման դատողությունը, սակայն, այնքան էլ անբասիր չէ, և ահա թե ինչու:

Բնությունը հանրային կյանքով ապրող բոլոր արարածների մեջ դրել է նաև [illegible] ծառայելու բնական հակում: Այդ, այսպես կոչված, սոցիալական բնազդի շնորհիվ է հանրությունը գործառում որպես ամբողջական օրգանիզմ, հոգալով իր տեսակի պահպանման ու զարգացման բնական պահանջմունքը: Միջատների մի դաս կա, որն, ամբողջին սպառնացող վտանգի դեպքում, իրեն կամավոր զոհաբերում է հանուն վերջինիս փրկության: Նույն բանը նկատվում է մեղուների վարքագծում: Ամբողջին ծառայելու շատ ու շատ օրինակներ կարելի է բերել կենդանական աշխարհից: Բացառություն չէ նաև մարդը: Հազարամյակներ շարունակ իր գոյությունը պահպանելու և իր տեսակի պահպանմանը ծառայելու այս երկու բնազդական հակումները մարդու մեջ ներդաշնակ միասնություն են կազմել, ինչպես այդ այսօր նկատում ենք սոցիալական կյանքով ապրող բոլոր կենդանիներ վարքագծում:

Մարդու մեջ [illegible] բնազդ, ինչպես այն պատկերացնում էր Զ. Ֆրոյդը, բնավ չկա: Այս են ապացուցում համարյա բոլոր հումանիստ հոգեբանների հետազոտությունները: Մարդուն ագրեսիվ գործողությունների մղում է աննորմալ սոցիալական միջավայրը: Երբ միջավայրը նպաստավոր է անհատի աճի ու զարգացման համար և պաշտպանում է նրա հիմնական իրավունքներն ու ազատությունները, ագրեսիվ վարքն անհետանում է: [illegible] փոխհարաբերություններում ժողովուրդների միջև ևս ագրեսիայի դրսևորումները պայմանավորված [illegible] սոցիալական [illegible] հետևանք են: Ասել է, թե մարդկանց կամ ժողովուրդների ագրեսիվ վարքը միջավայրի հիվանդությունն ազդարարող ինդիկատոր է, և ուրեմն նաև այդ միջավայրի բարեփոխման՝ առողջացման ուղեցույց:

Սակայն, օժտված լինելով բանականությամբ և դարերի ընթացքում զորացնելով այն, մարդու տեսակն այլևս անզոր է կենսական միջավայրին հարմարվելու իր խնդրում ապավինել միայն բնազդներին: Բանականությունը հրամայաբար պահանջում է երևույթների իմաստավորում և ռացիոնալ միջամտություն ընթացող պրոցեսներին: Արդյունքում, շրջակա միջավայրի պայմաններից, մասնավորապես արտաքին թշնամիների վտանգավորության աստիճանից կախված, ժողովուրդները կողմնորոշվել են մերթ դեպի այս, մերթ դեպի այն արժեքը. մերթ [illegible] արժևորվել են անհատի ազատությունն ու ձգտումները, մերթ հակառակը՝ [illegible] հասարակական շահը: Այսպիսով, կյանքի ռացիոնալացման [illegible] պահանջմունքները որպես ինքնապահպանման և ամբողջի շահերին ծառայելու [illegible] երկու, միմյանց տարերայնորեն փոխլրացնող հասարակական կյանքի գործառության մեխանիզմներ, չդիտարկել այլևս որպես բնական ճանապարհով կարգավորվող մի բան: Հարցը [illegible] գաղափարական դիրքորոշում է պահանջում, քանզի [illegible] վրա հասարակության պատասխանատվությունը ընկնում է հենց [illegible] գիտակցական կողմնորոշումից է կախված նրա այսպիսին կամ այնպիսին լինելը: Մենք այն չենք, ինչ կանք, այսինքն՝ մեր բնությունը մեկընդմիշտ տրված մի բան չէ: Ամենօրյա գործունեությամբ [illegible] ջանքերով մենք ձևավորում ենք ինքներս մեզ, կերտում մեր իդեալներին համապատասխան կերպար:

Գիտակցական կողմնորոշումը ենթադրում է շրջակա աշխարհի՝ արտաքին թշնամիների, աշխարհաքաղաքական իրավիճակի, և ներքին սոցիալական իրականության լուրջ վերլուծություն: Եթե այդ բանը չի կատարվում սոցիումը կամ քայքայվում է ներսից, կամ էլ ընկնում է արտաքին ուժերի ազդեցության տակ և ի վերջո ոչնչանում: Այս տեսանկյունից մեր մտավորականությունը լուրջ անելիքներ ունի. անհրաժեշտ է հասկանալ և իմաստավորել ներկա աշխարհաքաղաքական իրադրությունը, հայոց պետականությանը սպառնացող արտաքին ու ներքին վտանգները, կարճ ասած՝ բացահայտել բոլոր մարտահրավերներն ու դրանց դիմակայելու համապատասխան վճիռ կայացնել:

Վերոնշյալ երկու բնազդական մոդելները գիտակցական մակարդակում վերափոխվում են գաղափարախոսությունների, ինչը դժվար չէ նկատել ուսումնասիրելով տարբեր երկրներում սոցիալական կյանքի կազմակերպման առանձնահատկությունները: Այսպես, արդի արևմտյան քաղաքակրթության մարդը պանծացնում է անհատապաշտության գաղափարախոսությունը՝ տուրք տալով մարդ անհատի ինքնապահպանման ու ինքնաստեղծման կենսաբանական մղումին: Այդ հիմքի վրա ձևավորվում է արժեքների մի ուրույն աշխարհ: Մարդ անհատը հայտարարվում է ամենամեծ արժեք: Մարդը նպատակ է և երբեք, ոչ մի պարագայում նա չպետք է դիտվի որպես միջոց՝ ոչ այլ մարդու, ոչ էլ հանրության կողմից: Անձի իրավունքների ու ազատության սահմանները գնալով ընդլայնվում են: Լայն, սակայն, բոլորին հավասարապես մատչելի ազատության և իրավունքների պայմաններում մարդու ազատությունը չի վերածվում ամենաթողության, այլ սահմանափակվում է այլոց ազատության և իրավունքի սահմաններով: Սոցիալական կյանքի այսօրինակ խելամիտ կազմակերպումը, օրենքի մշտական հսկողությունը անհատի վարքը չի դարձնում անկանխատեսելի, մեղմացնում է նրա ագրեսիվ հակումները միաժամանակ ազատելով նրան հանրային կյանքով ապրելու անհրաժեշտությունից: Սոցիալական բնազդները թուլանում են, մեռնում է մարդկանց հետ կենդանի շփման ցանկությունը: «Ժողովուրդ», «հայրենիք», «ազգ» հասկացությունները դուրս են մղվում հուզական ոլորտից և հայտարարվում են անցյալի վերապրուկներ: Արդյունքում սկսում է ձևավորվել մարդու եսակենտրոն տիպը, ում համար անձնական շահն ամեն ինչից վեր է:

Անհատապաշտական կողմնորոշումը ամենաընդհանուր իմաստով ծառայում է մարդ անհատի ողջ յուրակերպության, նրա անկրկնելի անհատականության պանծացմանն ու զարգացմանը: Ստեղծել պայմաններ մարդու մեջ ամբարված բոլոր (մտավոր, հոգևոր, ֆիզիկական) հնարավորությունների դրսևորման ու ծավալման, նրանց անխոչընդոտ զարգացման համար: Եվ մարդու ինչ տիպ կձևավորվի արդյունքում, ոչ ոք չի կարող կանխատեսել, սա մի ճանապարհ է, որը մարդն ինքն է իր համար բացում: Ընթանում է մարդ տեսակի ինքնակերտման գործընթաց, երբ բնական-էվոլյուցիոն զարգացումը գիտակցաբար շրջանցվում է կամ հաղթահարվում:

Ազատության պահանջմունքը իր հիմքում կենսաբանական լինելով, միաժամանակ ինտելեկտի պահանջ է: Եվ սովորական՝ միջին մտավոր կարողություններով մարդկանց համար, որ մեծամասնություն են կազմում, չափազանց ազատությունը դառնում է փորձանք: Ազատությունը սեփական արարքների ու գործունեության հանդեպ բարձր պատասխանատվություն է պահանջում, որին մարդկանց մեծամասնությունը պատրաստ չէ: Եվ մարդու հոգեկանի թաքուն անկյուններում մշտապես մի ներքին պահանջմունք մնում է չբավարարված. ազատվել իրեն նվեր տրված ազատությունից, իր պատասխանատվության բեռից: Մանրամասն վերլուծելով մարդու հոգեբանության այս կողմը, Է. Ֆրոմը բավական խորը որոնում է բռնատիրական գաղափարախոսությունների ակունքները կյանքից: Այդ ինչպե՞ս եղավ, որ այնքան կրթված մի ժողովուրդ դարձավ խաղալիք դարձավ մի արկածախնդիր, միջակ մտավոր կարողություններով մարդու՝ Հիտլերի ձեռքին, ինչպե՞ս մարդիկ իրենց թույլ տվեցին ստրկացնել բռնակալին, ինչպիսի՞ անտարբերությամբ իրենց բախտը հանձնեցին նրա կամքին: «Միլիոնավոր մարդիկ, որոնց հայրերն ու պապերը իրենց կյանքն անմնացորդ տվել էին հանուն ազատության, նույն խանդավառությամբ ու կրքով հրաժարվեցին իրենց ազատությունից: Միլիոնավոր մարդիկ ցույց տվեցին, որ նրանք բնավ չեն ձգտել ստանալ

այդ ազատությունը, այլ միանգամայն հակառակը՝ ուզեցել են նրանից ազատվել» [4, էջ 16]: Սա հոգեբանական մեխանիզմում է թաքնված անհատապաշտական ոգու ծավալման վտանգը. մարդու ազատությունը պետք է համապատասխանի նրա ինտելեկտուալ հնարավորություններին. չափազանց ազատությունը չարիք է: Անսահման հնարավորությունների պարագայում, մարդը միայնակ մնալով իր ազատության հետ, դառնում է նրա զոհը՝ գլուխ է բարձրացնում ինքնապահպանման բնազդը և ստիպում կամավոր իրեն հանձնել որևէ մեկի իշխանությանը: Այսօրինակ զարգացումը կարող է պարարտ հող նախապատրաստել բռնակալական ռեժիմների առաջացման համար, ինչը կանխատեսել էր դեռևս Նիցշեն. «...Այդ նույն նոր պայմանները, որոնց ներքո միջին հաշվով մարդկանց հավասարեցում և միջակացում է տեղի ունենում՝ այսինքն օգտակար, աշխատասեր, բազմակողմանիորեն օգտագործելի և ճարպիկ հոտի կենդանի մարդու առաջացումը, - վերին աստիճանի նպաստում են ամենավտանգավոր ու ամենահմայիչ որակների տիրապետող բացառիկ մարդկանց ի հայտ գալուն [illegible] ժողովրդավարականացումը միաժամանակ ակամա մի միջոցառում է՝ ուղղված բռնակալների բուծմանը, եթե բառն հասկանանք ցանկացած իմաստով, նաև ամենահոգևոր» [5, էջ 132]:

Արևմուտքի մարդն այսօր մարդու թուլացած տեսակ է, թուլացած է սոցիալական բնազդը, դարձել է որոշակի սոցիումի հետ իր նույնականության զգացողությունն ու գիտակցությունը կորցրած և դրանով իսկ հանրության շահերին ծառայելու անընդունակ անհատ: Անհնար է, որ նման անհատներով հասարակությունը որպես սոցիալական օրգանիզմ չի կարող ուժեղ լինել, վտանգի պահերին անզոր է պահպանելու իր ամբողջականությունը, քանզի դրա համար հանրության շահերին ծառայելու պատրաստակամ մարդիկ քիչ կգտնվեն:

Ի հակադրություն արևմտյան անհատապաշտության, Արևելքի երկրներում, նաև Ռուսաստանում, զարգացման միտում ունի կոլեկտիվիզմի գաղափարական դիրքորոշումը: Այստեղ արժեքների ստորակարգության ամենավերին աստիճանում հասարակական շահն է: Մարդը դիտվում է հանրային նպատակների իրականացման միջոց: Սա, ըստ էության, մարդու մեջ դրված սոցիալական բնազդի գիտակցումն ու ծավալումն է: Կոլեկտիվիստական հոգեբանության համաձայն ժողովուրդները ձևավորում են սոցիալական անհատներ՝ մարդու մի տեսակ, որի կյանքի գլխավոր նպատակ է դառնում սոցիալական օրգանիզմի շահերին ծառայելը: Ինչ խոսք, նա հագեցած է [illegible] անհատական գիտակցության ու ազատությունների բարձր մակարդակի, ինչը [illegible] հեշտությամբ տրվում է անհատապաշտական ոգու [illegible] մարդու: Սոցիալական անհատների գոյության շնորհիվ հասարակությունը դառնում է միասնական, ուժեղ, հեշտությամբ է իրականացնում գլոբալ նպատակները: Սակայն անհատի ազատությունն ու իրավունքները ճնշվում են, սահմանափակվում են, ինչը և պարտադրական բռնությունների տեղիք է տալիս:

Ինչպես տեսնում ենք սոցիալական կյանքի կազմակերպման այս երկու ձևերն էլ ունեն իրենց առավելություններն ու թերությունները: Մեկի գերակայությունը մյուսի հանդեպ հանգեցնում է մարդու բուն էության խեղմանը, մարդու, որի մեջ կենսաբանորեն արտահայտված են թե՛ իր անձի ինքնապահպանման ու զորացման, թե՛ հանրային կյանքին ծառայելու հակումները: Մի դեպքում շահում է մարդ-անհատը, թուլանում է սոցիալական օրգանիզմը, մյուս դեպքում՝ հակառակը: Այդ բնական է եզրակացնել, որ ամբողջ հասարակության տեսլականը ներառում է անհատապաշտության և կոլեկտիվիզմի իդեալների ողջամիտ զուգակցում: Թեև ակնհայտ է, որ սոցիալական անհատը հասարակության աճի ու համախմբման համար հույժ ցանկալի տեսակ է, այդուհանդերձ չի կարելի նսեմացնել անհատապաշտության ոգին: Եվ պարտադիր չէ, որ մեկը ժխտի մյուսի գոյությունը: Այս երկու արժեքներն էլ կենսաբանական հիմք ունեն և [illegible] անհրաժեշտ են կյանքում: Քաղաքակրթության [illegible] պիտի դրսևորվի՝ ապահովել դրանց ներդաշնակ զարգացումը, աչքի առաջ ունենալով հասարակությանը նետված ներքին ու արտաքին մարտահրավերները:

Մնալով գաղափարական դիրքորոշման այս շրջանակում, փորձենք արժևորել մեր կենսակերպը: Ինչպիսի՞ն է այն: Կասկածից դուրս է, որ մենք անհատապաշտական ոգու կրողներ ենք: Այս առումով, մենք իրոք եվրոպացի ենք, մեզ հարազատ են եվրոպական մտածելակերպն ու բազում այլ արժեքներ: Մեզ ոգևորում են անձի ազատ զարգացման, սոցիալական արդարության, իրավական պետության իդեալները: Բայց, մեզ պակասում է սոցիալական կյանքը կազմակերպելու փորձառությունը, կուլտուրան, ինչի արդյունքում ազատության մեր ձգտումն ստանում է ամենաթողության պահանջի եռանդ. ազատ լինել ինչպես ամեն մի արտաքին հարկադրանքից, այնպես էլ ամեն մի պատասխանատվությունից: Սա է պատճառը, որ այսօր, երբ անկախություն ունենալու, սեփական հայրենիքում ապրելու բախտավորությունն ունենք, ինչ-որ չափով գիտակցում ենք հանրային շահերով ապրելու անհրաժեշտությունն ու կարևորությունը, սակայն ոչ մի կերպ չենք կարողանում մեր ներքին հարաբերությունների կարգավորման, մեր հասարակական իդեալների իրականացման գործում մեխանիզմներ ստեղծել: Մենք ուզում ենք ազատ լինել, բայց մեր մեջ ուժ չենք գտնում ստեղծելու այն ապահովող սոցիալական միջավայր, մենք մտահոգված ենք մեր ամբողջականության պահպանմամբ, բայց հակված չենք սահմանափակելու մեր կարիքները հանուն սոցիալական օրգանիզմի զորացման:

Բանականությունը նրանում է, որ այս իրողությունը սառը մտքով հասկանանք ու համապատասխան հետևություններ անենք: Մենք այսօր գոյատևման խնդիր ունենք: Վստահ լինել, որ մոտակա 50 տարին մեզ համար զարգացման ու բարգավաճման ժամանակ կլինի, չափազանց լավատեսական է: Էլ ուր մնաց հիմքեր չկան ենթադրելու, որ վտանգի տակ է մեր ֆիզիկական գոյությունը, մեր պետականության ու մշակույթի գոյությունը: Հենց վերահաս վտանգների պահին է մարդկանց մեծամասնության մեջ սոցիալական բնազդն արթնանում: Մեր խնդիրն է չմնալ անտարբեր այդ արթնացումին և չհանձնվել տարերային զարգացման տրամաբանությանը: Մեզ պետք է հստակ գիտակցել պատմական ժամանակաշրջանի այս պահի լրջությունը և իրավիճակից դուրս գալու գիտակցական ջանքեր գործադրել:

Քանի դեռ պետությունների միջև հարաբերությունները չեն կարգավորվում իրավական հաստատված նորմերով, քանի դեռ բարոյական նորմերը բավարար ուժ չունեն և փոխհարաբերությունների կարգավորման իրական մեխանիզմներ չեն կարող դառնալ և ուժի օրենքն ավելի հարգի է քան օրենքի ուժը, ժողովուրդները մտահոգված են լինելու իրենց ինքնապաշտպանության ու զորացման խնդիրներով: Դա նշանակում է, որ հասարակությունները դեռ երկար ժամանակ զգալու են սոցիալական անհատների կարիքը, անհատներ, որոնց համար հանրության շահը ամեն ինչից վեր է, որոնք պատրաստ են ինքնազոհաբերման հանուն հանրային շահերի, հանուն սոցիալական օրգանիզմի պահպանման ու զորացման:

Այսպիսով, մեր հավաքական շահերը պահանջում են մի քայլ անել դեպի կոլեկտիվիզմի գաղափարախոսություն և ամենայն մանրամասնությամբ մշակել սերունդների դաստիարակության մի ռազմավարություն, որի գլխավոր նպատակը սոցիալական անհատների ձևավորումն է: Սոցիալական անհատը գործում է սոցիումի օրենքներով, ապրում է հասարակական կյանքով և ծառայում է նրա շահերին: Իր հերթին սոցիալական օրգանիզմն իր աճի ու ծավալման խնդիրները լուծում, իր գլոբալ նպատակներն իրացնում է գերազանցապես սոցիալական անհատների միջոցով: Մեր ապագան մեր գալիք սերունդների ձեռքերում է, կհաջողվի՞ մեզ ձևավորել մեր հավաքական շահերին հետամուտ, հանրային շահերի գիտակցության բարձր մակարդակով ժողովրդին անձնվեր ծառայելու պատրաստակամ սերունդ: Եթե կհաջողվի, ուրեմն կապրենք ու կբարգավաճենք, եթե ոչ՝ ոչ:

Խոսելը, սակայն, հեշտ է. «հոսելն է դժվար, հուն է հարկավոր»: Դարեր շարունակ մեր պետականություն չունենալը սերունդների հոգեբանության մեջ իր աղետալի հետևանքներն է թողել: Մեր հայրենազուրկ վիճակը թույլ չի տվել մտածելու գլոբալ խնդիրների մասին, երկարատև հեռանկարով ծրագրեր կազմելու անհրաժեշտության կամքը չի պարտադրել, պատմական մասշտաբով ծագել են պահի, օրվա խնդիրներ, որոնք լուծել ենք պրակտիկ փորձառությամբ ու

հնարամտության մակարդակում: Արդյունքում նեղացել է մեր մտահորիզոնը, մեր մտածողության մասշտաբը. գլոբալ մշակույթների համախառնված փոխհարաբերությունների [illegible] է բարձրացրել մեր անինքնավստահությունը, մեր ծույլ, մերժողական դիրքորոշումը: Անհատները որպես կանոն մտածել են իրենց գոյությունը պահպանելու, իրավիճակներից ելք գտնելու էգոիստական խնդիրների մասին: Ցեղի, տեսակի ճակատագրով ապրողները քիչ տոկոս են կազմել, որի պատճառով էլ մեր տեսակի մեջ նստվածք չի տվել, չի բյուրեղացել այն, այսպես կոչված, արքետիպը, այն անգիտակցական հակումը, որ կոչվում է սոցիալական բնազդ, որը գիտակցության մակարդակում դրսևորվում է որպես հանրային շահերով ապրելու կենսական դիրքորոշում:

Ինչպե՞ս սերունդների մեջ պատվաստել նոր արժեքներ, ինչպե՞ս ձևավորել ապրելու հավաքական կամք՝ այս խնդիրը մենք պետք է լուծենք ապավինելով մեր գիտակցությանը, մեր ռացիոնալ մտածողությանը՝ հստակ հասկանալով, որ մեզ այստեղ սատար չեն կարող լինել ո՛չ մեր ավանդույթները, ո՛չ հուզական աշխարհի խորքերում անթեղված բովանդակությունները, ո՛չ անգիտակցական-ինտուիտիվ հակվածությունը: Մեզ նման կողմնորոշման դրդողը արտաքին, ու ոչ պակաս ներքին վտանգներն են:

Մարդն, ի տարբերություն կենդանիների բնազդական գործունեության, որը հանգում է սոսկ շրջակա միջավայրին լավագույնս հարմարվելուն, արդյունավետ կարող է իրականացնել լոկ իր համար իմաստավորված գործունեություն: Նա լրջորեն չի վերաբերվում իրեն պարտադրվող այն առաջադրանքներին, որոնց իմաստը չի հասկանում, չի ընդունում այն գիտելիքները, որոնց կարևորությունը իր անձի համար չի բացահայտել: Ինչո՞ւ է ես պետք այս բանն իմանամ [illegible], դա ինձ ի՞նչ օգուտ կբերի, այսօր կամ ապագայում: Ինչու՞ պիտի դավանեմ հենց այս և ոչ թե այն արժեքին: Եվ վերջապես, ինչու՞ են ինձ պարտադրում, ճիշտ կլինի, որ թողնեն ինքս կողմնորոշվեմ: Մտքի այս ներքին աշխատանքը կատարվում է յուրաքանչյուր մանուկի, յուրաքանչյուր դեռահասի և մեծահասակի հոգում: Ճիշտ նույն ձևով, սոցիալական օրգանիզմի գործունեությունը կլինի հետևողական՝ ոչ տարերային և արդյունավետ, եթե հանրությունը գիտակցում է իր գործունեության իմաստը:

Բայց, ի՞նչ ասել է իմաստավորված գործունեություն:

Գործունեությունն իմաստ է ձեռք բերում նախապես դրված նպատակով: Եթե գործունեության սուբյեկտը տեսնում է նպատակը, արժևորում է այն իր համար որպես կենսականորեն կարևոր խնդիր, նա մոբիլիզացնում է իր ջանքերն այն իրականություն դարձնելու համար: Եթե հանրությանը պարտադրվում են արհեստական, մտացածին նպատակներ, նպատակներ, որոնք աղերսներ չունեն մարդու կենսաբանական և սոցիալական էության հետ, դրանց իրականացման շանսերը նվազում են: Հասարակական օրգանիզմի գործունեությունը կազմակերպող, այն ուղղորդող և հանրության ջանքերը մոբիլիզացնող սոցիալական խավը՝ տվյալ հասարակության մտավորականությունը, պետք է ճշգրիտ որոշի և բյուրեղացնի այն գլոբալ արժեքները, որոնք թաքնված են մարդկանց տարերային բայց համաքանակ ձգտումներում, անթեղված իդեալներում ու սոցիալական բնազդներին: Այդ արժեքները պիտի հղկվեն ու պանծացվեն տեղեկատվության բոլոր միջոցներով: Նրանցից պիտի ածանցվեն ու ձև առնեն գլոբալ նպատակները, որպեսզի հանրային կյանքն իմաստ ստանա և սերունդների դաստիարակությունը տարերային բնույթ չկրի: Նպատակն այն ավիշն է, որ մշտապես կենսունակ է պահում հասարակական օրգանիզմը, իմաստավորում նրա կյանքը: Գլոբալ նպատակները միայն կարող են ուղղորդել հասարակական զարգացումները, միավորել հանրությանը և փրկել նրան ներքին պառակտումից:

Ավստրիացի հոգեբան Վիկտոր Ֆրանկլի կենսապատումը նույնքան ուսանելի է մարդկության համար, որքան նրա հոգեբանական հայացքների համակարգը: Երեք տարի անցկացնելով Օսվենցիմի համակենտրոնացման ճամբարում, կորցնելով ծնողներին, եղբորը, կնոջը, աներևակայելի զրկանքների, մարմնական տառապանքների ու մարդկային արժանապատվության ստորացման պայմաններում նա պահպանում է ոգու արիությունը և իր հոգեբանական աշխատություններում բացահայտում այդ արիության գաղտնիքը: Դաժան փորձառությունը նրան

համոզում է, որ կյանքը պոտենցիալ իմաստ ունի ցանկացած պարագայում: Եվ մարդն ընդունակ է ամենաանտանելի պայմաններում անգամ այդ իմաստը տեսնել, ինքն իրեն հաղթահարել, մնալ, վերցնել իր վրա պատասխանատվություն և դրսևորել իր ազատությունը: Կարևոր է փոխել կյանքի հանդեպ մարդու վերաբերմունքը- ասում է Ֆրանկլը -մենք պետք է սովորենք, որ կարևորը ոչ թե մեր սպասումներն են կյանքից, այլ թե ինչ է սպասում կյանքը մեզանից: Կյանքը մշտապես մեր առաջ խնդիրներ է դնում, մենք պետք է դրանց հանդեպ ունենանք մեր վերաբերմունքն ու լուծենք դրանք, դրանով իսկ մեր կյանքը դարձնելով իմաստալից: Ֆրանկլը պնդում է, որ կյանքի իմաստի որոնումը մարդու հիմնական մոտիվացիան է և ոչ թե երկրորդային ռացիոնալացում՝ բնազդական հակումների գիտակցված բացատրություն: Այդ իմաստը միշտ անգյուտ ու անկրկնելի է յուրաքանչյուր մարդու, հետևաբար նաև յուրաքանչյուր ժողովրդի համար: Եթե նման առ իմաստ ձգտումը մարդը կորցնում է, առաջանում է մի հոգեկան ախտածին երևույթ, որ Ֆրանկլն անվանում է էկզիստենցիալ վակուում: Մարդը ներքին դատարկություն է զգում, որևէ գործունեություն կազմակերպելու հոգեբանական պահանջը վերանում է և գերակայող հոգեվիճակ է դառնում ձանձրույթն ու անտարբերությունը (6): Այս ամենը, կարելի է պնդել, որ ճիշտ է նաև հանրության պարագայում: Մեր հասարակությունն այսօր չի առաջնորդվում գլոբալ, բյուրեղացված նպատակներով և հայտնվել է էկզիստենցիալ վակուումում: Նման պայմաններում առ իմաստ կամքը ճնախեղվելով ստանում է առ իշխանություն, առ հարստություն, առ հաճույքներ կամքի ձևեր և դրանով իսկ ավերում սոցիալական օրգանիզմի առողջությունը: Մեր ամենօրյա կյանքը հաստատում է այս եզրահանգումը:

Իսկ որո՞նք են այն արժեքները, որոնք հուզական արձագանք կարող են գտնել մեր հոգիներում, որոնց հանդեպ հայ մարդն անտարբեր չի կարող մնալ: Այս հարցի պատասխանը յուրաքանչյուր հայ արդեն գիտի: Մենք գիտենք որոնք են մեր սրբությունները: Գիտենք, բայց պարտավոր ենք նաև հարգել մեր իմացությունը, գնահատել իմացածի գինը, պատասխանատվությամբ վերաբերվել հայ ոգու դարերի ընթացքում բյուրեղացրած արժեքներին: Հայրենիքը, լեզուն և հավատն են այդ սրբությունները: Այս երեք սյուների վրա պետք է կառուցվի սերունդների դաստիարակության մեր համակարգը: Սակայն կարիք կա փոքր ինչ բացելու փակագծերը:

Հայրենապաշտպան դաստիարակությունն այսօր մեր սերունդների ձևավորման ճշմարիտ ուղին: Ցավալի է, որ նման դաստիարակության անհրաժեշտությունը ամբողջ խորությամբ զգում ենք միայն վերահաս վտանգների ժամանակ: Դարերի խորքից եկող «Մահ իմացեալ անմահություն է» պատգամը չի դարձել գործունեության ուղեցույց, մենք գաղափարը չենք դարձրել սկզբունք և ամենայն սառնասրտությամբ հետամուտ եղել նրա իրագործմանը: Հասկանալի է, որ հայրենազրկության պարագայում հայրենիքի զգացողությունը սերունդների հոգում չի զորացել ու կայուն նստվածք տվել, պետական մտածողությունը չի դարձել հայ մարդու հոգևոր աշխարհի կայուն, բյուրեղացած բաղադրիչ: Այս ամենը ճիշտ է, բայց ճշմարիտ է նաև այն, որ ինչ չհաջողվեց անել բնազդաբար, ավանդույթի ուժով, կամ իներցիայով, կարելի է անել գիտակցաբար, հստակ մեթոդ կայացնելով՝ առաջնորդվելով սառը բանականության թելադրանքով՝ գիտակցելով առկա վտանգներն ու մարտահրավերները, որոնց այսօր հարկադրված ենք դիմագրավել:

Հայրենապաշտպան դաստիարակության մասին մի առանձին նորությամբ խոսում է Նժդեհը: Նրա համար հայրենիքն ամենաբարձր արժեքն է, սրբություն, որին կյանքը զոհաբերելը յուրաքանչյուրի անխախտ պարտականությունը պիտի լինի: Որպեսզի մարդու անհատական կյանքի արժեքը ներդաշնակեցնի հայրենիքին ծառայելու պարտքի հետ, նա Նիցշեական ոճով ձևակերպում էր իր կարճառոտ, բայց տարողունակ դրույթը. «Մահ չկա, մեռածն է մեռնում»: Ուզենք դաստիարակել սերունդ, որը հաղթահարած լինի մահվան ահը և ի վիճակի լինի անձնուրաց վարքի: Իսկ այս վերջինը կարելի է, եթե կա Հավատ, հավատ հանդեպ երկնային կյանքի: Այստեղ է Նժդեհին կրոնը պետք եկել, հիմնավորելու հայրենիքի համար մեռնելու պատրաստակամ մարդու փիլիսոփայությունը [7]:

Մենք փոխվել ու նորանալ կարող ենք մեր սերունդների միջոցով: Հայրենապաշտպան դաստիարակության իդեալը պարտադրում է մեզ լրջորեն սրբագրել մեր դաստիարակության բովանդակությունն ու կազմակերպման ձևերը:

Մեր կրթության համակարգում դաստիարակչական գործունեությունը տարերային բնույթ ունի, չկա դաստիարակության որոշակի փիլիսոփայություն, չկան հստակ նպատակներ, հիմնավորված առանցքային գաղափարներ: Դաստիարակության բովանդակությունը ամփոփված է մի քանի շարքով գաղափարների չհամակարգված թվարկման: Մասնավորապես «Միջնակարգ հանրակրթական դպրոցի շրջանավարտին ներկայացվող պահանջները» նույն հաջորդականությամբ, որը նաև ցույց է տալիս թե ինչ արժեքներ ենք առավելապես կարևորում և ինչ արժեքներն են հայտնվել վերջին պլանում:

«Միջնակարգ դպրոցի շրջանավարտը պետք է.

1. լիարժեք տիրապետի գրական հայերենին,
2. կարողանա արդյունավետ հաղորդակցվել առնվազն երկու օտար լեզվով,
3. ունենա տրամաբանական զարգացած մտածողություն,
4. ունենա թվայնացված տեխնոլոգիաների օգտագործման կարողություններ,
5. ունենա նպատակային ուսումնական կարողություններ,
6. հետևել և պահպանել հասարակական համակեցության կանոնները, տարբեր իրավիճակներում քաղաքացիական բարձր գիտակցություն դրսևորել,
7. ունենա աշխարհի գեղարվեստական ընկալման, գեղագիտական երևույթների գնահատման և արժևորման կարողություններ,
8. իմանա և կարևորի մարմնամարզության, սպորտի ու նախնական զինպատրաստության ամենօրյա մարզումների դերն ու նշանակությունը» [8].

Կրթակարգն իր հերթին տալիս է արժեքային համակարգի իր տեսլականը հետևյալ ստորակարգությամբ [9] մշակույթ - ՀՀ պետական խորհրդանիշներ – հայրենասիրություն - գիտություն և կրթություն - գիտելիքներ - բարոյական չափանիշներ *(ասված գրով՝ ինչ է նշանակում)* - գեղագիտական արժեքներ – ծնողներ – մարդու իրավունքներ ու ազատություններ - աշխատասիրություն - առողջ ապրելակերպ.

Ինչպես կարելի է նկատել բերված երկու «պետք է»-ները ոչ միայն որևէ նմանություն չունեն, այլև յուրաքանչյուրն առանձին ունի իր ներքին տրամաբանությունը: Իրար հետևից շարված արժեքներ: Չես հասկանում՝ ինչն է կարևոր, ինչը՝ ածանցյալ: Օրինակ, կրթակարգի դրույթներից կարելի է եզրակացնել, որ ՀՀ պետական խորհրդանիշների հանդեպ հարգանքն ավելի կարևոր մի բան է, քան հայրենասեր լինելը: Իսկ Պետական չափորոշչում, արժեքների ստորակարգության երկրորդ պատվավոր տեղն զբաղեցրել է օտար լեզուների իմացությունը, իսկ քաղաքացիական բարձր գիտակցությունը հայտնվել է վեցերորդ տեղում:

Այսօրինակ անհամակարգվածությունն ու խառնաշփոթությունը հետևանք է դաստիարակության մեջ համակարգաստեղծ ղեկավար գաղափարի բացակայության: Այդ պատճառով է, ինչ արժեք շուկա է հանում, անմիջապես նույնն ենք տալիս: Սրա վառ օրինակը հանդուրժողականության գաղափարախոսությունն է: Ինչ արժեք է սա, ինչ նախատեսված է մտցված ինչի՝ նրանցից ու զանգվածային մասշտաբով յուրացնելու դեպքում: Մեր կրթական համակարգում մեջ երբեք այսքան հարց չի բարձրացել: Չի բարձրացել, որովհետև ընդհանրապես որոշակի արժեքի կրող չենք, կամ չենք գիտակցում որ ունենք մեր սեփական արժեքները: Նոր գաղափարը պետք է ուսումնասիրել, անցկացնել սեփական արժեքների պրիզմայով և նոր միայն ընդունել կամ մերժել: Եթե չկան այդ արժեքները, կամ չկան ունեցած արժեքների կրողները, գանձված անհեթեթ գաղափար նորից է իր տարածման համար համապատասխան միջավայր գտնել: Արժեքների կայուն համակարգ չունեցող ժողովուրդը նման է իմունիտետից զրկված օրգանիզմի, որը ցանկացած վիրուսի համար նպաստավոր միջավայր է: Կենսական խնդիրներ լուծելիս, նա ղեկավարվում է ոչ թե նպատակների, այլ հետևանքների տրամաբանությամբ, այսինքն՝ գործում է այն ժամանակ, երբ

տեսնում է սոցիալական օրգանիզմի հիվանդությունը: Մինչդեռ, հնարավոր հիվանդություններից խուսափելու համար, նրան պետք էր օր առաջ «առողջ ապրելակերպի» խնդիրը լուծել: Եթե մենք կենսական գիտանցված նպատակներ ունենայինք, տեսնեինք մեր առաքելությունն այս դարաշրջանում, հանդուրժողականության գաղափարով այդքան չէինք հրապուրվի:

Իսկապես, ի՞նչը պետք է հանդուրժենք. արևմուտքի մարդուն հարազատ ու հասկանալի արժեքնե՞րը, որոնց ետևում նպատակը գուցեև մեր կեցության հիմքերը սասանելն է, մեզ մեր մշակույթին օտարացնելն ու, արմատներից կտրելով, մի անդեմ զանգվածի վերածելը: Մինչդեռ մենք թե ինչքան միջոցներ ու ինտելեկտուալ ռեսուրսներ են ներգրավվում նման անհեթեթ ծրագրերի իրականացման համար: Հանդուրժենք ոսկե միլիարդի երկրների և մեր երկրի ծայրահեղ աղքատության աղաղակող անհավասարությո՞ւնը, երկրում առկա սոցիալական անարդարությո՞ւնը, ցեղասպանությո՞ւնը և մեր տարածքների 90 տոկոսի կորո՞ւստը: Հանդուրժենք զարգացման առանցքային նշանակության ռեսուրսների կենտրոնացո՞ւմը մի քանի երկրում, կեղտոտ տեխնոլոգիաների և սոցիալական աղբի էքսպո՞րտը երրորդ աշխարհի երկրներ: Եվ վերջապես, հանդուրժենք մարդկանց զանգվածային արտահո՞սքը՝ հարգելով նրանց կամքի ազատությո՞ւնը, ինտելեկտուալ ռեսուրսների նենգամիտ կողոպո՞ւտը:

Հանդուրժողականություն քարոզում են իրենց վիճակով բավարարված և այն ամեն գնով պահպանելու միտված պետությունները: Շատ խելք պետք չէ հասկանալու համար, որ մարդկանց անհատական հարաբերություններում հանդուրժողականության ողջամիտ պահանջն այստեղ նրբորեն ընդարձակվում է և դառնում նենգ մի հորդոր՝ բավարարվի՛ր վիճակովդ և իրավիճակը փոխելու ցանկություններից վերջ տուր:

Հայրենապաշտպան ոգով դաստիարակված սերունդ-ահա մեր փրկությունը: Միայն նման գիտակցություն ունեցող ժողովուրդը կարող է ասել ո՛չ այն ամենին, ինչը չի նպաստում իր սոցիալական օրգանիզմի զորացմանը, և այո՛ այն ամենին, ինչը նպաստում է: Այս ոգով դաստիարակություն իրականացնելու համար հարկավոր է մոբիլիզացնել բոլոր ռեսուրսները՝ կրթական հաստատություններից մինչև զանգվածային տեղեկատվական միջոցներ: Զանգվածային մակարդակով ձևավորել սոցիալական անհատի տիպ - ահա ներկա ժամանակի հրամայականը:

Կրթական ծրագրերով կարմիր թելի պես պետք է անցնի մարդու արժևորման հիմնական չափանիշը՝ մարդու արժեքը որոշվում է նրա գործունեության ազգանպաստության չափով: Յուրաքանչյուր գործունեություն, մտավոր լինի այն թե ֆիզիկական, արժեք պիտի ստանա հանրային շահերին ծառայելու տեսանկյունից: Պատմության դասագրքերը պիտի գրվեն այս գաղափարի գիտակցությամբ: Ցածր դասարաններում՝ հերոսական պատմություններով, հերոսների արարքների փառաբանմամբ ու պանծացումով, ավելի բարձր աստիճաններում՝ իրադարձությունների վերլուծությամբ ու մեկնաբանմամբ՝ հայրենապաշտության լույսի տակ:

Մտավորականության տեսադաշտում մշտապես պիտի լինեն հին և նոր՝ Արցախյան հերոսամարտի հերոսները, նրանք պիտի փառաբանվեն բանաստեղծություններում, երգերում, նրանց լուսանկարներն ու սխրագործությունների մասին պատմությունները պիտի ամենուր լինեն՝ պատի թերթերում, օրացույցների էջերին: Պիտի ձևավորվի հասարակության մեջ հերոսական մի մթնոլորտ, ուր մարդն ապրի հայրենիքով, ամենից խոսի նրա շահերից, հպարտանա իր ու լինելով:

Ժողովրդի լինելիության և ապագայի երաշխավորը նրա հիշողությունն է: Թուրքերը մեզ սպանել ու բռնագրավել են մեր պատմական հայրենիքը: Սրբապղծություն է ասել, թե նրանցից մենք հողային պահանջներ չունենք: Մենք պահանջատեր ենք և պարտավորված ենք սերունդների մեջ վառ պահել այդ հիշողությունը: Նապոլեոնը Գերմանիայում ականատես է լինում մարդկանց մի խմբի ինչ-որ արարողության: Հետաքրքրվում է, ովքե՞ր են և ի՞նչ են ուզում: Պատասխանում են, որ հրեաներ են, ողբում են իրենց պատմական հայրենիքի կորուստը: Հարցնում է՝ ե՞րբ են կորցրել այն: Ասում են՝ 2000 տարի առաջ: Նապոլեոնը պատասխանում է, ուրեմն նրանք կվերադարձնեն իրենց հայրենիքը:

Մարդն իր նույնականությունը տվյալ ժողովրդի հետ գիտակցում է նրա մշակույթի միջոցով` հոգևոր արժեքների յուրացման, ներքնայնացման ճանապարհով: Երբ դաստիարակության գլխավոր ուղղությունը գտնված է` մշակույթը պիտի ծառայեցնել վերջինիս` դարձնել դաստիարակության բովանդակության ձևավորման միջոց: Մեր մշակույթի հիմքն ու առանցքը հայոց ոսկեղենիկ լեզուն է: Այն մեր ինքնության պահպանման գլխավոր երաշխավորն է: Կորցնել լեզուն` նշանակում է կորցնել իր պատկանելիությունը հայ տեսակին: Այս առումով մեր միասնականության, ամբողջացման ձգտումը կարող է իրականացվել ու զորացվել լեզվի միջոցով: Անհրաժեշտ է հայոց գրականության և պոեզիայի ողջ հարստությունն ու հնարավորությունները օգտագործել հայրենապաշտպան դաստիարակության նպատակների համար: «Ես իմ անուշ Հայաստանի»-ն և «Խոսք իմ որդուն»-ը պետք է դառնան հայրենապաշտպան դաստիարակության խորհրդանիշները` պաշտամունք հայրենիքի և պաշտամունք լեզվի հանդեպ: Այս տրամաբանությամբ պետք է կառուցվի դաստիարակության բովանդակությունը և մայրենի դպրոցական գրականության ծրագրերում ու դասագրքերում: Դասագրքերում կարմիր թելի պես պետք է անցնի հայրենիքի ու հայրենասիրության թեման: Թումանյանի «Հայրենիքիս հետ»-ը, Սիամանթոյի ներբողական «Դարերու վրեժը», «Արշալույսները», Շիրազի «Իմ սուրբ հայրենիք»-ը, Դուրյանի «Իմ ցավը», Իսահակյանի, Տերյանի մի քանի բանաստեղծություններ.- սրանք պետք է ուղղություն տան, կազմեն այն առանցքը, որի շուրջ պիտի պտտվեն մնացյալ ուսումնական թեմաները: Պատմության և գրականության դպրոցական դասընթացների խնդիրը գիտելիքներ տալը չէ, այս բանը պետք է պարզ գիտակցենք: Նպատակը հայրենասիրական ոգի ձևավորելն է մի դեպքում, և լեզվի կարևորության, գեղեցկության, ուժի ու հարստության հանդեպ սեր ու հարգանք ներշնչելը մյուս դեպքում: Պետք է ձևավորել մի հոգևոր մթնոլորտ, երբ յուրաքանչյուրն զգա, որ հայերեն խոսելը, հայերեն գրելը մարդու բարձր մտավորականության չափանիշ է, որ մարդը կարող է հոգևոր բարձր արժեքների հասնել, յուրացնել այլ արժեքներ միայն սեփական լեզվի հիմքի վրա:

Մշակույթն իր մյուս միջոցներով ու հնարավորություններով ևս պետք է ծառայի մեր համախմբվածությանը, մեր միասնականության գաղափարին: Ձևավորել ազգի` հայրենական և լեզվական տեսակ.- այս խնդրին պիտի ծառայի դաստիարակության ողջ համակարգը` որպես գլխավոր միջոց օգտագործելով մշակույթի անսպառ հնարավորությունները:

Հայրենասիրության ընդհանուր գաղափարին պիտի ծառայեցվեն նաև սոցիալական մյուս ինստիտուտների գործունեությունը: Որոշիչ ներգործություն ունի հեռուստատեսային գովազդը: Ցանկացած ուղղորդում պիտի ենթատեքստում ունենա հայրենապաշտությունը, Հաղորդումների լեզուն` մաքուր գրական հայերենը պիտի խստորեն պահպանվի և ոչ մի պարագայում մեղանչումները չներվեն: Ամենուրեք պիտի լինի ազգայնաշունչ, լեզվաշունչ: Յուրաքանչյուր անհատ, ներառվելով հասարակական կյանք, պիտի զգա, որ գործում, ծառայում է մի համազգային նպատակի, որ իր ջանքերը պիտի միավորի ընդհանուրի ջանքերին և այդպես կարող է միայն իրեն, իր անհատականությունը դրսևորել, իր կյանքի իմաստն ու երջանկությունը գտնել:

Սոցիալական օրգանիզմի առողջության կարևոր երաշխիք է սոցիալական արդարության պահպանումը նրանում: Այս զգացողությունը պիտի իր կենարար սնունդն ստանա հայրենիքի հանդեպ սիրուց, այլապես այն անհատի հանգիստ, անհոգ ապրելու պարզունակ ենթադրական ցանկության կհանգի, ինչպես որ այն հաճախ դրսևորվում մերօրյա կյանքում: Մարդու իրավունքների ու ազատության համար մղվող պայքարը հասարակության ներսում` սերունդների գաղափարական մշակման նույն միջոցներով պիտի մեծարվի ու տարփողվի որպես հայրենիքին անմնացորդ ծառայելու իրավունքի և ազատության ձգտումների արտահայտություն:

Եվ այսպես, ամեն մի դաստիարակության առանցքը դառնում է հայրենիքի հանդեպ մտահոգությունն ու սերը, նրան են ծառայում բոլոր խնդիրները` մեծ թե մանր: Երբ այսօրինակ գաղափարախոսությունը մշակված տեսքով ներդրվի կրթական համակարգ, դաստիարակության սուբյեկտները կունենան գործունեության կոնկրետ ուղեցույց, կունենան նաև այն պատգամը, որի

միջոցով կտարրալուծեն ցանկացած օտարամուտ գաղափար՝ պարզելու համար նրա հնարավոր ազդեցությունները՝ օգտակար թե վնասակար:

Արդ անդրադառնանք դաստիարակության համակարգում կրոնի տեղին ու դերին:

Հայ ժողովուրդը քրիստոնեական արժեքների կրող է: Մեր մտածողությունը, բարոյականությունը, մեր արվեստն ու փիլիսոփայությունը քրիստոնեական մշակութային զարգացման հունում են: **Բայց ինչպես քրիստոնյա բոլոր երկրները, մենք ևս աշխարհիկ պետություն ենք, ասել է, թե չենք հանդուրժում եկեղեցու անմիջական միջամտությունը պետության ու կրթության գործերին: 20-րդ դարը քրիստոնյայի սրտից ու մտքից նկատելի չափով հանել է Աստծո գաղափարը:** Մարդու ճակատագիրը տնօրինող, անձնավորված բացարձակ էակի հանդեպ հավատը մեռնում է մեր ոգում: Պետք է ասել, որ մեռնում է Աստծո հանդեպ հավատը, բայց չի մեռնում մարդու մեջ հավատալու ունակությունը՝ որպես ոգեկան երևույթ: Մարդը հավատի կարիք ունի, այն և՛ անձի իմաստալից դարձնելու հզոր ազդակ է: Անտեսել այս, նշանակում է չգնահատել նրա էներգետիկ պատասխանների մի մասը, նշանակում է հնարավորություն չտալ մարդուն լիարժեքորեն դրսևորելու իր ներուժի հնարավորությունները:

Իրավունքների ու ազատությունների պաշտպանվածության սոցիալական պայմաններում ապրող եվրոպացին այսօր շատ խեղճ ու անպաշտպան է զգում իրեն, ասենք, մուսուլմանական աշխարհի մարդու տեսակի համեմատությամբ: Մուսուլման տեռորիստը ոչնչացնում է իր ժողովրդի ծավալմանը խոչընդոտող «անհավատներին», առանց խտրականության: Սա դատապարտելի երևույթ է: Բայց կարևոր է տեսնել նաև փաստի մյուս երեսը. մարդն իրեն զոհաբերում է ինչ-որ ամբողջի, հանուն հասարակական ինչ-ինչ իդեալների: Նրան «սխրանքի» է մղում անխախտ հավատը: Այդօրինակ հավատի կարիք ունենք նաև մենք՝ քրիստոնյաներս, որը կարող ենք **ծառայեցնել ավելի մարդասիրական նպատակների:**

Կարծում եմ՝ գիտության ու գիտական մտածողության արդի հաղթարշավի պայմաններում անհրաժեշտություն չկա սերունդների մեջ դոգմատիկ հավատ ձևավորելու խնդիր լուծել: Կրոնական աշխարհայացքը պետք է ծառայեցնել այլ նպատակի: Մարդու հոգևոր միջավայրում այնուամենայնիվ, գերզգայականի, տրանսցենդենտի հանդեպ հավատը խոր արմատներ ունի: Այս հավատը դեռևս կանգուն է, թեև չի ենթադրում մարդկանց ճակատագրով զբաղվող անկրկնելի անձնավորված գերիշխող էակի գոյությունը: Այն մշտապես մղում է մարդուն իր գոյությունը իմաստավորել հավերժի, տիեզերականի չափումներով, ստիպում է երազել, ստեղծել իդեալներ, որոնք անմիջական էմպիրիզմի, մատերիալականության տրամաբանությունից դուրս են, մտնում իդեալներ, որոնք զանցառում են գորշ առօրեականության սահմանները, տիեզերական խորհուրդ ու մասշտաբ են հաղորդում մարդկային գոյությանը և կարող են կյանքից էլ թանկ գնահատվել:

Այս արքետիպը, որ առկա է մարդու ենթագիտակցությունում, կարող է արթնանալ ու ամրապնդվել կրոնական դաստիարակության (ոչ ուղղակիորեն հասկացված) խելամիտ կազմակերպմամբ: Դասավանդել դպրոցներում կրոնագիտություն, ծանոթացնել կրոնական դոգմաներին, նպատակ ունենալով լուծել մարդու, այսպես ասած, հոգևոր աչքը բացելու խնդիրը, երբ անհատը սկսում է հասկանալ, որ իր երկրային կյանքից դուրս սկզբունքորեն հնարավոր է մեկ այլ գոյություն, որն **ապահովելու է իր անձի շարունակականությունը: Այս գիտակցությամբ նա կարող է հաղթահարել մահվան ահը և իր երկրային կյանքի առաքելությունը կատարել պատվով, առանց մահվան դեմ երկնչելու:**

Ուրեմն, սերմանել հավատ մարդու տիեզերական էության մասին, գերզգայականի՝ Բացարձակի հանդեպ հավատի ներշնչմամբ օգնել մարդուն հաղթահարելու մահվան սարսափը և ապրելու արժանավայել կյանքով,- ահա կրոնի հնարավոր առաքելությունը դաստիարակության մեջ: Մարդու հայացքը պետք է միշտ վեր ուղղված լինի: Շատ համոզիչ է Շիրազի դիտարկումը.

Տեղ կա՝ հուր ու ջուր են պաշտում, կով են պաշտում, քող պաշտեն,
Ինչպես Գրքի անապատում հով են պաշտում, քող պաշտեն.

Կույր վար է՝ ով մարդուց վեր անհաս մի բան չպաշտե.
Ախ, թող պաշտեն, միայն պաշտեն, թեկուզ մի բուռ հող պաշտեն:

Փորձենք ամփոփել: Դաստիարակության նպատակը սոցիալական օրգանիզմի զորացումն է: Հասարակությունները չեն կարող այդ խնդիրն արդյունավետորեն լուծել, եթե չունեն արժեքների կայուն համակարգ կամ չեն մշակում դրանք նոր սերունդներին պատվաստելու մեխանիզմներ:

Մեր դաստիարակության փիլիսոփայությունը պիտի կառուցվի կոլեկտիվիզմի գաղափարախոսական հենքի վրա և գլխավոր նպատակ դիտի սոցիալական անհատների ձևավորումը, միաժամանակ չափի մեջ պահելով անհատապաշտության ոգին: Ըստ այդմ հայրենապաշտպան դաստիարակությունը պետք է դառնա մեր դաստիարակության համակարգի առանցքը: Հայրենիքի և հայոց լեզվի հանդեպ սերը պետք է հասցնել պաշտամունքի և դրանց վերջինիս հոգեբանական հիմնավորման միջոց զորացնել մարդկանց մեջ ազգայինը գերզգայականի, տրանսցենդենտի գոյության [illegible]:

Գրականություն

1. Ա. Թոփուզյան: Դաստիարակության հայեցակարգ (նախագիծ): Մանկավարժություն, 2008 թ., № 7-8 էջ 4-
2. Ա. Թոփուզյան: 19-րդ դարի հայ առաջավոր մանկավարժների գաղափարները կրթության և դաստիարակության հոլովման մասին: Մանկավարժություն, 2004 թ. № 3, էջ 58
3. Ա. Թոփուզյան: Սփյուռքահայ մանկավարժ Բ. Սիմոնյանի հումանիստական հայացքները: Մանկավարժություն, 2005 թ. № 4, էջ 40-
4. Эрих Фромм. Бегство от свободы. Минск, Харвест, 2003. 384 с.
5. Ֆրիդրիխ Նիցշե: Բարուց և չարից անդին: Երևան, Ապոլոն, 1992, 272 էջ:
6. В. Франкл. Человек в поисках смысла / под ред. Л.Я. Гозмана, Д.А. Леонтьева. М.: Прогресс, 1990.
7. Ռ.Համբարձումյան: Գարեգին Նժդեհ համառոտ վարք, ասույթներ և կենսատարև գործիք: Երևան, «Նախիջևան» հրատ., Սամիկոննից տարածականների ուխտ 2008 թ., 224 էջ
8. Հանրակրթության պետական չափորոշիչ: Հավելված №2, ՀՀ կառավարության 2010 թվականի ապրիլի 8-ի №439 որոշման:
9. Հանրակրթական դպրոցի առարկաների ուղեցույց: Կրթակարգ, Երևան 2004: Հանրակրթության պետական կրթակարգ: ՀՀ կառավարության 2004 մայիսի 27-ի 20 արձանագրային որոշման: